

**PER-
DIRBANT
SOCIA-
LIZMĄ.
ARCHI-
TEKTO
DARBAS—
INSPIRUO-
TI BEI
PAAIŠKIN
TI, KOKIE
KITI
SPRENDI-
MAI YRA
ĮMANOMI**

—
Viktorijos
Šiaulytės
interviu su
AET ADER

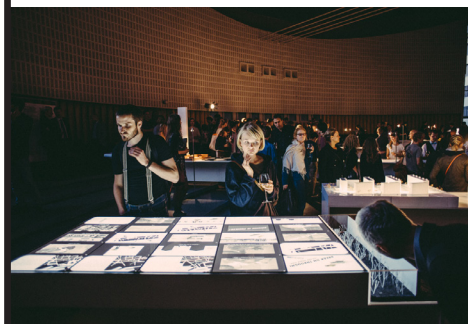
***Aet Ader** – architektė bei viena iš Ehituskunst – leidinio apie architektūrą ir erdvinį mąstymą redaktorių. Baigė Estijos meno akademijos Architektūros fakultetą, taip pat mokėsi Kopenhagoje. Aet yra viena iš Talino architektūros ir meno biuro „studio b210“ steigėjų. Kartu su kolegomis ji suprojektavo jaunimo centrą „Anne“ Tartu mieste bei laivų modelių testavimo ir laboratorijų pastatą Talino technikos universiteto Kuresario koledžui. Ji taip pat yra viena Talino planavimo gido autorių; vasaromis kartu su draugais dalyvauja įvairiose urbanistinėse instaliacijose. Aet – viena iš 2013 m. Talino architektūros bienalės (TAB) „Perdirbant socializmą“ kuratorių.*

Kodėl pasirinkote socializmo perdirbimo temą šių metų Talino architektūros bienalei?

Tai buvo mūsų asmeninis pasirinkimas. Paskutinį sykį (2011 m.) TAB tema buvo „kraštovaizdžio urbanistika“ ir, mano nuomone, kaip tema šiame estiškame ar Šiaurės šalių-Baltijos kontekste nekėlė per daug kritinių klausimų. Tai miesto planavimo teorija, tvirtinanti, jog geriausias būdas organizuoti miestus – projektuoti miesto landšaftą, o ne pavienius pastatus. Vienas geriausių šio metodo pavyzdžių – AA mokyklos Londone studija, vadovaujama Evos Castro. Tai puikus metodas dirbti tarptautiniame kontekste, bet Talinas – retai apgyvendintas miestas – ne toks geras pavyzdys kaip pasaulio megapoliai. Mūsų temos „Perdirbant socializmą“ tikslas buvo iškelti ne tik Estijoje svarbų klausimą, bet pažvelgti į jį platesniame Rytų Europos ar pasauliniame kontekste. Visada mintyje turėjome sovietinę erdvę, vienintelis mūsų nuogastavimas buvo tai, kad šia tema jau nemažai diskutuota. Estijos ekspozicijos Venecijos architektūros bienalėje tema buvo „Kiek tęsiasi pastato gyvenimas?“, kuri iškėlė daug tikrai svarbių klausimų. Bienalėje norėjome pastūmėti šią diskusiją kiek toliau, pakviisdami architektus-vizionierius iš visos Europos ieškoti idėjų ateičiai.

Bienalės kontekste laikotarpio ribos nubrėžtos nuo 1960-ųjų per 1980-uosius, kuomet miestovaizdyje pasirodė precedento neturinčios formos ir masteliai. Masinės produkcijos eigoje didingos ideologijos buvo supiltos į betoninius šablonus. Šiuolaikinė visuomenė gyvena individualumo ir pritaikomumo pasaulyje, bet šitos nerangios formos vis dar čia – Taline, Estijoje, Rytų ir Centrinėje Europoje, apskritai Europoje ir visame pasaulyje. Pasiekėme lūžio tašką, kuomet daugelis Europos architektų ją laiko istorine architektūra, eros, kurios nesiekia jų asmeninė patirtis; kurią reikia atrasti ir ištyrinėti. Šios erdvės sudaro neaprepiamą kolekciją, kurioje galima atrasti iš naujo projektus, medžiagas,

Aet Ader skaito pranešimą seminare Vilniuje. I. M. Malinauskaitės nuotrauka

Kuratorių parodos atidarymas. Tõnu Tunnelo nuotrauka

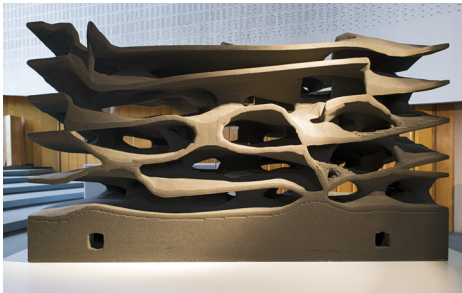
Kuratorių paroda. T. Tunnelo nuotrauka

Dortės Mandrup pasiūlymas. T. Tunnelo nuotrauka

Piero Vittorio Aurelio/Dogma
pasiūlymas,
T. Tunnello nuotrauka

Benjamino Dillenburgerio pasiūlymas.
T. Tunnello nuotrauka

Kino teatras „Kosmos“. Estijos
architektūros muziejus nuotrauka

Vladimiro Frolovo ir Aleksejaus
Levčiuko pasiūlymas,
kino teatras „Kosmos“. T. Tunnello
nuotrauka

idėjas bei istorijas. Kokie atradimai vertingiausi ir ką galima būtų perdirbti ateičiai?

Pakvietėme keletą architektų, kurie neturėjo jokios ankstesnės darbo su sovietine erdve patirties, bet taip pat ir tokius architektus kaip Łukaszas Wojciechowski iš Lenkijos, kuris dirba su panašiomis problemomis. Darbai, pristatyti „Kuratorių ekspozicijoje“ – ne tik praktiniai atsakymai, bet ir interpretacijos. Tai irgi buvo viena mūsų idėjų – pateikti požiūrių įvairovę. Pavyzdžiui, Dortė Mandrup pristatė pragmatišką šiaurietišką požiūrį – labai korektiškus ir praktiškus pasiūlymus kaip pagerinti Lasnamäe gyventojų gyvenimą bei kaip atnaujinti jų aplinką bei butus.

Pieras Vittorio Aureli iš Dogmos gan drąsiai pasinaudojo pirminėmis socializmo idėjomis ir pritaikė jas dabartinei kūrybininkų klasei. Jis pasiūlė naujo tipo gyvenamąjį būstą šalia Balti geležinkelio stoties. Šis būstas-komuna apgyvendintų 1600 kūrybinių darbuotojų, kurie turėtų daugiafunkcines gyvenamąsias ir darbo patalpas pastate.

Vieną radikaliausių pasiūlymų pateikė Benjaminas Dillenburgeris iš Ciuricho ETH, pastaruoju metu tyrinėjantis naujus trimačio spausdinimo metodus. Mes jam paskyrėme blokinį 1-464 tipo daugiabutį, o jis pasiūlė sutrinti visus tuos blokus į žvyrą ar smėlį ir panaudoti naujo pastato spausdinimui.

Kataloge galima rasti Vladimiro Frolovo ir Aleksejaus Levčiuko iš Sankt Peterburgo tekstą bei kūrinį. Jie dirbo su „Kosmos“ kino teatru ir pasiūlė palikti jį kaip nepaliestą paminklą sovietiniams laikams, nes kino teatrai atliko labai svarbų vaidmenį socialistinėse šalyse, buvo valdomi valstybės ir turėjo ideologinę programą. Tai buvo mašina keliavimui laiku ir erdve sovietinių laikų žmonėms – į užsienio šalis per užsienio filmus, kuomet realybėje keliavimas dažniausiai buvo neleidžiamas. Jų „Nieko teatras“ (angl. *Theatre of Nothing*) turėjo demonstruoti tuščią ekraną be jokios žinutės. Tai vienas iš būdų interpretuoti funkciją – ją perdant į labai poetišką.

Kaip suformulavote užduotį žmonėms, kuriuos pakvietėte dalyvauti? Ar „suporavote“ juos dirbti su tam tikrais pastatais?

Sausio mėnesį surengėme kūrybines dirbtuves su Estijos meno akademijos Architektūros fakulteto studentais, kurių metu ištyrėme 12 pastatų Taline, surinkome tekstus, iliustracijas, planus ir visą kitą informaciją, kurią radome. Studentai taip pat parašė esė apie savo asmeninį požiūrį į šiuos pastatus. Tuomet suformu-

lavome užduotį kviestiniams architektams, kurioje klausėme – „ką galima perdirbti (ir kaip) iš sovietinės architektūros, konstrukcijų, projektų, idėjų ir medžiagų?“. Kiekviena komanda gavo katalogą su informacija apie pastatą, laukusį jų interpretacijos. Taip pat kiekviena iš 12 komandų turėjo pagalbininką – vietinį studentą, kuris talkino ieškant papildomos informacijos. Mes paaiškinome temą, tačiau neribojome idėjų išraiškos formos – galima buvo daryti maketą, vizualizaciją, instaliaciją ar dar kažką.

Ką naujo sužinojote iš gautų dalyvių pasiūlymų bei atsiliepimų? Ar galėtumėi šiek tiek papasakoti apie idėjas, kurios jus labiausiai nustebino?

Manau, viskas labai nustebino. Galbūt tikėjomės daugiau praktiško požiūrio, kas įprasta architektams, bet daugelis darbų buvo gan meniški. Pavyzdžiui, firmos „Salto“ Gėlių paviljono projektas – jame siūloma perdirbti interjerą ir įrengti nefiksuotas žemutinio aukšto grindis. Įdomu, kad pradinė Gėlių paviljono idėja septintajame dešimtmetyje ir buvo „nebaigtos grindys“ – natūrali žemė, kurią galima performuoti ir perprojektuoti kiekvieną sykį, taip sukuriant nuolat kintančią erdvę. „Salto“ architektai pasiūlė perstatyti besikeičiančias grindis naujai, vertikaliomis judančiomis platformomis, kurios suteiktų skirtingas erdvines konfigūracijas, leistų pastato šeiminkams organizuoti koncertus ar kitus viešus renginius pastate. Įdomus būdas sustiprinti pradinę pastato idėją.

Estijos architektai „3+1“ dirbo su Valstybinio projektavimo instituto pastatu, Viru viešbučiu ir „Linnahall“ koncertų rūmais, kurie yra išsidėstę ant tos pačios ašies. Sovietiniais laikais Talino generaliniame plane buvo nubrėžta centrinė ašis nuo miesto centro iki jūros. Šios ašies nebeįmanoma pajausti, nes ji liko nebaigta, tačiau jei esate „Linnahall“ viršuje, galite pastebėti vizualinių ryšių liekanas ir kai kurias detales išilgai tos ašies. „3+1“ architektai nepateikė pasiūlymo, ką būtų galima padaryti konkrečiai, bet jie atliko skaitmeninę, abstrakčią interpretaciją, pabrėždami šią ašį – galbūt taip siūlydami neužmiršti šių didžiųjų miesto planavimo idėjų. Talinas tikrai eklektiškas ir nėra taip daug idėjų viso miesto mastu. Taigi tai buvo šioje tokia kritika mūsų miestų planavimui. Vietoj išvados – klausimas man pačiai – ką toliau daryti su visu tuo? Mes surinkome šias 12 idėjų ir jos – puikios. Bet kaip galima būtų eiti toliau? Kaip galėtume propaguoti šias idėjas? Nors jos ir ne visai konkrečios, ar jos turėjo kažkam poveikį? Ar yra toliau diskutuojama apie jas? Pavyzdžiui, galvojome, kad reikėtų parodyti Dortės Mandrup maketą Lasnamiajė rajono gyventojams ir vietinei miesto valdžiai bei paskleisti plačiau už bienalės ribų.

„Salto“ pasiūlymas. T. Tunnelo nuotrauka

Ar pasiūlymai sukėlė kažkokių ypatingų diskusijų?

Apie bienalę rašė visi laikraščiai ir kai kurie straipsniai buvo tikrai įdomūs. Tai suveikė labai paprastame lygmenyje – žmonės pradėjo matyti šiuos pastatus. Manau, svarbu, jog žmonės vertintų juos kaip architektūrą. Dauguma sovietinės architektūros nesaugoma, tikrai keletas objektų įtraukta į paveldo sąrašus. Mano tikslas nėra pasakyti, kad viskas turėtų būti išsaugota, bet tiesiog skatinti diskusiją apie tai, kas turėtų būti išsaugota, o kas ne. Daug žmonių susidomėjo Užsienio reikalų ministerijos pastatu. Taline vyks UNESCO suvažiavimas ir jo organizatoriai norėtų pasinaudoti ta sale, kurioje vyko „Kuratorių ekspozicija“. Taip pat susidomėjo kai kurios muzikos grupės ar knygų pristatymų rengėjai. Tiesa, teko išmontuoti Tomomi Hayashi sukonstruotą medinę laiptų instaliaciją, nes jai buvo duotas tik šešių savaičių leidimas ir šiuo metu nėra tiesioginio priėjimo prie šios salės. Žmonės, dirbantys Užsienio reikalų ministerijoje parodė daug palankumo ir taip pat norėtų pradėti naudoti šią salę – nes visi architektai čia atėjo ir vertina jų pastatą.

Medinių laiptų instaliacija – įėjimas į parodą, architektas Tomomi Hayashi.

T. Tunnello nuotrauka

Koncertų rūmai „Linnahall“. Tõnu Tunnello nuotrauka

Talino netrūksta negatyvaus požiūrio į apleistus koncertų rūmus „Linnahall“, nes ten „pilna grafičių ir visur teka vanduo“. O kai surengėme parodą pastato koridoriuje, kai kurie žmonės pagalvojo, kad būtų galima diskutuoti su savininku – miesto valdžia – ir čia galėtų atsirasti pastovi parodų erdvė. Ten taip gražu – koridorių sudaro aukšta ir siaura erdvė, o ne tipinis baltas kubas. Jei miesto valdžia sutiktų su visais šiais mažais dalykais, būtų nuostabu.

TAB – kokia tai platforma? Jūs pasiūlėte tam tikrus sprendimus kai kuriems pastatams, bet jūs nei užsakovas, nei vystytojas; kas nutiks su visais šiais bienalės pasiūlymais?

Talino miesto valdžia yra mūsų partneris: jie rėmė Ōismae gyvenamojo rajono vizijų konkursą ir daugelį kitų dalykų. Manau, įmanoma tą testuoti, bet tam tikra prasme, tu teisi – tai tik bienalė, tik renginys. Neturime jokios teisės sakyti: „Argi nematėte? Tai veikia! Argi neturėtų taip ir būti?“. Mes galime tik apie tai kalbėti.

Bet vis tiek labai svarbu parodyti tuos konkrečius pasiūlymus.

Iš dalies žmonės pamato potencialą (pozityvų sovietinės architektūros vertinimą). Tokio pobūdžio renginiai parodo, kad pokyčiai galimi ir kad egzistuoja iniciatyva tas idėjas realizuoti. Štai idėja pristatyti medinius laiptus prie Užsienio reikalų ministerijos iš pradžių buvo gana abejotina, nes net ir laikinų konstrukcijų pastatymas užima laiko ir reikalauja daug po-

pierizmo (saugos, priešgaisriniai reikalavimai, derinimai). Todėl ši instaliacija tapo geru pavyzdžiu ateičiai – jei kažkas sumanytų padaryti tokio pobūdžio instaliacijas, jie prisimins, jog tai įmanoma.

Koks buvo jūsų tikslas rengiant „Vizijų konkursą“?

Vizijų konkursas buvo pirmasis viešas TAB pasirodymas 2013 m. pavasarį. Kadangi pasirinkome socializmo perdirbimo temą, planavome, jog „Kuratorių paroda“ bus skirta atskirų objektų perinterpretavimui, o „Vizijų konkursas“ aprėps stambesnę Talino teritoriją, pavyzdžiui Vāike-Õismäe gyvenamąjį rajoną. Jis yra vienas iš trijų didžiausių Talino sovietinių stambiaplokščių daugiabučių rajonų, išsiskiriantis iš kitų savo koncentrinio planu, kurio idėja kilusi iš žiedinio miesto. Rajonas išdėstytas ratu aplink tvenkinį, esantį viduryje. Viena vertus, Vāike-Õismäe, kuris buvo įvertintas nacionaliniu ir sąjunginiu mastu 9-ame dešimtmetyje, yra labai aiškos struktūros, kurią galima vystyti; kita vertus, šis koncentrinis planas taip pat ir riboja plėtrą, sudaro funkcinės visumos iliuziją. Kaip ir daugelyje kitų modernistinių daugiabučių rajonų – bendra kalba tarp urbanistinės aplinkos ir šiuolaikinio gyvenimo dar turi būti surasta.

Žiuri komisiją sudarė Inga Raukas, Bjarke Ingelsas iš BIG biuro Danijoje ir Endrikas Māndas, Talino miesto architektas. Laimėjęs pasiūlymas vadinosi „DYNAMO“ – jį sukūrė tarptautinė grupė architektų, kartu studijavusių Maskvos medijos, architektūros ir dizaino institute STRELKA. Kažkas vakar minėjo Kubos Snopeko iš STRELKA'os „Beliajevo“ projektą. Galbūt jie priklausė tai pačiai studijai ir jau turėjo patirties dirbant su sovietiniais mikro-rajonais. Jie pasiūlė naujaip panaudoti sienų plokštes iš apatinių aukštų – jas išėmus pavyko atverti pirmuosius aukštus ir apjungti juos su viešąja erdve. Iš šių plokščių Vāike-Õismäe centre pasiūlyta sukurti atskirus paviljonus atviroje erdvėje.

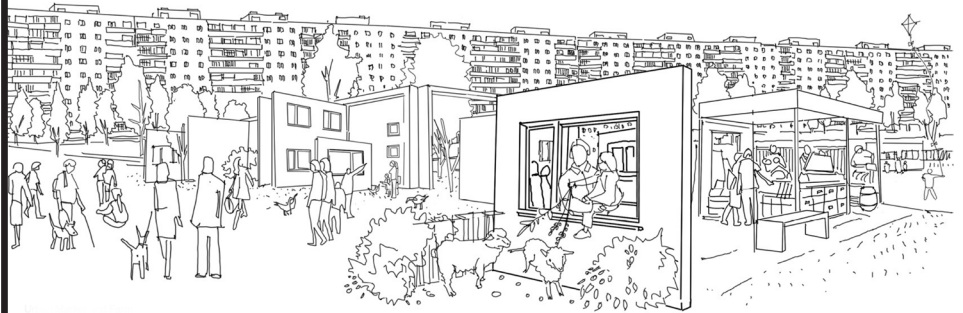
Žvelgdama į konkurso dalyvius buvau nustebinta, jog buvo nedaug pasiūlymų pačių pastatų perdirbimui. O kai kurie esminiai klausimai yra susiję būtent su gyvenamaisiais namais – sakykime, ar „chruščiovkos“ butai su 2,5 m aukščio lubomis ir 3,7 kvadratinėmis metrų dydžio virtuvėmis tikrai atitinka mūsų šiandieninio gyvenimo standartus? Ar apskritai įmanoma pakeisti konstrukcijas ir butų išplanavimą? Kaip galėtume pakeisti fasadus? Štai „Park Hill“ gyvenamojo rajono pertvarkymas Jungtinėje Karalystėje parodė, kad šiek tiek spalvų fasaduose ir padidinti langai iškart padarė teigiamą įspūdį gyventojams. Todėl svarbu pagalvoti kaip galėtume pakeisti išplanavimą, kaip galėtume pakeisti fasadus, ir

Vāike-Õismäe rajonas, Arne Maasik nuotrauka

Vāike-Õismäe rajonas, Mari Hunt nuotrauka

Vizijų konkurso laimėtojai –
projektas „Dynamo“

kas nutinka su viešąja erdve, t. y. – mąstyti iš vidaus į išorę, nes viskas tarpusavy susiję.

Dažnai problema glūdi ne tik tame, kaip perdirbti socialistinę architektūrą, bet ir dabartiniuose teisiniuose ir nuosavybės apribojimuose, kurie apsunkina visapusio atnaujinimo galimybę.

Taip. Bet iš tiesų tai įmanoma ir vieno pastato masteliu. Talino technologijos universiteto inžinerijos studentai kartu su savo dėstytojais ištyrė 121-os serijos masinės gamybos daugiabučių konstrukcijas, kurios buvo pastatytos 1970 m.; vėlesnė versija – 1980 m. Jie priėjo išvados, jog įmanoma nuimti konstrukcines plokštes ir jas pakeisti plieno atramomis ir taip sukurti atvirą erdvę. Žinoma, lieka klausimas kiek tai kainuos. Manau, tam tikras lankstumas konstrukcijų atžvilgiu įmanomas net tuomet, kai kiekvienas butas priklauso skirtingiems žmonėms.

Kaip socialistinė architektūra „perdirbama“ valstybiniu lygiu Estijoje?

Galbūt Taline ne tiek daug. Bet pavyzdžiui, mes (b210 architektai: Aet Ader, Kadri Klementi, Karin Tõugu, Mikk Meelak, Kaidi Õis, Grete Soosalu, Kalle Komissarov) laimėjome projektą Rakverėje, mažame miestelyje vidurio Estijoje. Tai buvo architektūrinis konkursas, finansuojamas ES projekto „Miesto energija“. Jie užsakė 18 daugiabučių ir tarp jų esančios gatvės, kuri buvo per plati ir nenaudojama, renovacijos projektą. Pasiūlėme per-

daryti gatvę į linijinį parką su viešomis funkcijomis ir naują 8 daugiabučių tipų dizainą. Pirmąjį projektavimo etapą finansavo miestas. Taigi, visi gyventojai gavo nemokamą pirminį pastato renovacijos projektą. Man rodos, remdamasi šiais principais, miesto valdžia siekia palaipsniui išvystyti visą teritoriją. Iki šiol galutiniai statybų projektai užsakyti tik dviem pastatams, kiti dar galvoja. Tai pinigų klausimas, nes jie turi finansuoti statybas patys. Egzistuoja tam tikri paramos fondai, kaip „KredEx“ – valstybinė institucija, kuriai galima teikti paraiškas ir gauti paramą bei tikrai pigias paskolas iš Daugiabučių asociacijos. Bet žmonės vis tiek renkasi paprasčiausius dalykus – tiesiog pastatų izoliaciją ir nemato svarbios priežasties imtis didelio masto pokyčių, kurie pagerintų jų gyvenimo sąlygas. Galima tai suprasti, nes šiose vietovėse gyvena daug senyvų žmonių, kurie neturi daug lėšų, todėl renkasi patį paprasčiausią dalyką, sumažinantį tik suvartojamos energijos kiekį. Energijos taupymas svarbu, bet tai tik pusė problemos.

Jei palygintumei TAB pasiūlymus ir diskusijas, vykstančias politiniame lygmenyje?

Žinoma, tarp jų yra didelis skirtumas. Daugiabučiai yra pats sunkiausias iššūkis. Svarbu yra šviesti žmones, rodyti architektų pasiūlymus ir aiškinti galimybes. Jei jie nemato idėjų ir pasirinkimo įvairovės, o tik pastatus, kurie buvo apšiltinti ir nudažyti geltonai, galbūt jie nusprendžia „mes apšiltinsime ir nudažysime žaliai“. Deja, kartais tik tokia ribota diskusija ir teegzistuoja. Tai architekto darbas inspiruoti ir paaiškinti, kokie kiti sprendimai yra galimi. „KredEx“ institucija yra pozityvus valdžios žingsnis, jie mato problemą. Bet ir jie mato problemą tame, jog šildymo kaštai sovietinio laikotarpio pastatuose yra per dideli. O mes turime pastūmėti šią diskusiją šiek tiek toliau – kaip mes norime gyventi ateityje... kalbėti apie architektūrą.

Kaip manai, ar yra tam tikrų temų ar pasiūlymų, kilusių bienalėje, kurie būtų aktualūs ir už posocialistinės erdvės ribų?

Visiškai. Daug idėjų. Panašios problemos egzistuoja posovietinėse šalyse, buvusioje Jugoslavijoje ar net Prancūzijoje, nes modernizmas ir ten buvo paplitęs. Kinijoje jie vis dar stato tuos pačius daugiabučius. Manau, daug panašių problemų ten iškils ateityje. Žvelgiant pozityviai – daugelis sovietinių pastatų vis dar naudojami, modernistiniai daugiabučių rajonai Taline pilni gyventojų. Kol žmonėms vis dar patinka ten gyventi ir jiems tai rūpi, tol yra potencialas pozityviems pokyčiams.